

บทที่ 3

ลักษณะสภาพพื้นที่ในการศึกษาวิจัย

3.1 จังหวัดน่าน

ลักษณะที่ตั้งและเขตติดต่อ

จังหวัดน่านตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ บริเวณเส้นรุ้งที่ 18 องศา 46 ลิปดา 30 ฟลิปดา เส้นแวงที่ 100 องศา 46 ลิปดา 44 ฟลิปดาตะวันออก บนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่าน มีพื้นที่เขตปกครองปัจจุบันรวมทั้งสิ้น 11,694 ตารางกิโลเมตร

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	จรดพรมแดนเขตเศรษฐกิจพิเศษเชียงฮ่อน-หงสา ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ทิศตะวันออก	จรดพรมแดนแขวงไชยบุรี ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ทิศใต้	ติดต่อกับเขตจังหวัดแพร่และอุดรดิตถ์
ทิศตะวันตก	ติดกับเขตจังหวัดแพร่ จังหวัดพะเยา จังหวัดเชียงราย

ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดน่านห่างจากกรุงเทพมหานครตามเส้นทางหลวงแผ่นดินเป็นระยะทางประมาณ 650 กิโลเมตร สภาพพื้นที่ของจังหวัดน่านส่วนใหญ่เป็นภูเขาและป่าไม้ คิดเป็นอัตราส่วน 4 : 1 ของพื้นที่ทั้งหมด มี พื้นที่ราบมักเป็นที่ราบแคบๆ ขนานกับลำน้ำในหุบเขา โดยมีเทือกเขาผีปันน้ำ และเทือกเขาหลวงพระบางรายล้อมอยู่โดยรอบ ภูเขาที่สำคัญในเทือกเขาที่สำคัญนี้ ได้แก่ คอยหลวง คอยวาว คอยผาจิ คอยหลง คอยภูเข และคอยขุนน้ำน่าน เป็นต้น ความสูงโดยเฉลี่ยของยอดเขาเหล่านี้อยู่ระหว่าง 1,000-2,000 เมตรเหนือระดับทะเลปานกลาง

พื้นที่ราบที่ใช้เป็นแหล่งทำการเกษตรหลักของจังหวัดที่มีขนาดใหญ่ที่สุด คือ ที่ราบที่ขนานกับ แม่น้ำน่านเป็นแนวยาว เริ่มต้นจากอำเภอทุ่งช้างถึงอำเภอท่าวังผา และอำเภอเมืองถึงอำเภอเวียงสา โดยมีเทือกเขาขุนห้วยฝายกั้นแบ่งที่ราบออกเป็น 2 ส่วน พื้นที่ทางทิศใต้จะลาดต่ำกว่าทางทิศเหนือ ความสูงของที่ราบริมฝั่งแม่น้ำน่านบริเวณที่ตั้งตัวจังหวัด ประมาณ 201 เมตรเหนือระดับทะเลปานกลาง

นอกจากนี้ยังมีที่ราบแคบๆ ที่เกิดจากการทับถมของตะกอนจากลำน้ำสาขาแม่น้ำน่านกระจายกันอยู่โดยทั่วไปในหุบเขาอีกแห่งหนึ่ง แหล่งน้ำทางธรรมชาติที่ชาวเมืองน่านใช้ทำการเกษตรกรรม ได้แก่ ลำธารและแม่น้ำ ซึ่งมีต้นกำเนิดจากเทือกเขาสูงที่รายล้อมอยู่โดยรอบหลายสาขาด้วยกัน ที่สำคัญได้แก่

แม่น้ำน่าน มีต้นกำเนิดจากดอยขุนน้ำน่านและลำธารน้ำหลายสายในหุบเขาด้านทิศตะวันออกของอำเภอปัว แล้วไหลมารวมกันเป็นต้นแม่น้ำที่เทือกเขากิ่งศาลา ผ่านอำเภอทุ่งช้างลงมาทางใต้ตัวจังหวัดน่าน อุดรคิณต์ พิษณุโลก พิจิตร ไปรวมกับแม่น้ำยมที่อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ ก่อนที่จะไหลมารวมกับแม่น้ำปิงเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาที่ตำบลปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ มีความยาวรวมทั้งสิ้น 627 กิโลเมตร

ลำน้ำสา เกิดจากลำธารน้ำในเทือกเขาเขตอำเภอเวียงสา ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำน่านที่ตำบล กลางเวียง อำเภอเวียงสา

ลำน้ำว้า เกิดจากลำน้ำในเทือกเขาจอม อำเภอปัว ไหลผ่านอำเภอแม่จริม ไปบรรจบกับแม่น้ำน่านที่ตำบล ชิ่ง อำเภอเวียงสา

ลำน้ำสมุน เกิดจากธารน้ำในเทือกเขาผาจิ ไหลผ่านตำบลถ้ำมดองและไชยสถาน ไปบรรจบ กับ แม่น้ำน่านที่ตำบลคูใต้

ลำน้ำแหง เกิดจากธารน้ำในเทือกเขาแปะช้าง ไหลผ่านที่ราบอำเภอนาน้อย ย้อนขึ้นไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ บรรจบกับแม่น้ำน่านที่บ้านปากน้ำแหง อำเภอเวียงสา

ลำน้ำละ เกิดจากธารน้ำในเทือกเขาเขตอำเภอทุ่งช้าง ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำน่านที่บ้านมอญ อำเภอปัว

ลำน้ำปัว เกิดจากธารน้ำในเทือกเขาทางทิศตะวันออกของอำเภอปัว ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำน่านที่บ้านสบปัว

การตั้งถิ่นฐาน

พื้นที่เขตจังหวัดน่านปรากฏร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์มาช้านานแล้ว เนื่องจากได้ค้นพบหลักฐานเครื่องมือเครื่องใช้ของคนก่อนประวัติศาสตร์ ตั้งแต่สมัยหินเก่า และสมัยหินกลาง

(ราว 200,000- 7,000 ปี) สมัยหินใหม่ (ราว 5,000-3,000 ปี) เรื่อยลงมาจนถึงยุคโลหะ (ราว 2,000 - 1,300 ปี ตามบริเวณลาดไหล่เขาและที่ราบใกล้กับลำน้ำหลายสายด้วยกัน เช่น ที่ราบทางตอนบน แถบอำเภอปัว ที่ราบทางตอนล่างในเขตอำเภอเมือง และอำเภอนาน้อย เป็นต้น อย่างไรก็ตามหลักฐานที่พบก็ยังไม่เพียงพอที่จะกล่าวได้ว่า กลุ่มคนก่อนประวัติศาสตร์ผู้เข้าอยู่อาศัยในพื้นที่ของจังหวัดน่านระยะแรกนี้ได้รวมตัวกันเข้าเป็นกลุ่มสังคมขนาดใหญ่ มีการพัฒนาการอย่างต่อเนื่องจนก้าวเข้าสู่ยุคสมัยทางประวัติศาสตร์

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนสมัยประวัติศาสตร์ จากหลักฐานทางตำนานและพงศาวดาร พอจะอนุมานได้ว่า เริ่มต้นขึ้นในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 18 โดยกลุ่มชนชาวไทยกลุ่มหนึ่งภายใต้การนำของพระยาภูคา ได้ครอบครองพื้นที่ราบทางตอนบน ต่อมาเจ้าขุนฟองเจ้าผู้ครองนครเชื้อสายราชวงศ์ภูคาจึงได้สร้างเมืองปัว หรือ “วรรณคร” ขึ้น ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19 เพื่อเป็นศูนย์กลางการปกครองหัวเมืองและหมู่บ้านเล็กๆ ที่กระจายกันอยู่ตามบริเวณที่ราบใกล้เคียง ล่วงมาจนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 เจ้าพระยาการเมืองจึงได้ย้ายเมืองลงมาตั้งใหม่ในบริเวณที่ราบตอนล่างระยะแรกตั้งมั่นอยู่ที่เวียงภูเพียงแซ่แห่ง ทางฝั่ง ตะวันออกของแม่น้ำน่าน บริเวณที่ตั้งขององค์พระธาตุแช่แห้ง ภายหลังเกิดความแห้งแล้ง ขาดแคลนน้ำ พระยาผาคองโอรสพระยาการเมืองจึงย้ายมาตั้งเมืองน่านขึ้นทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่าน เมื่อปี พ.ศ. 1911 และใช้เมืองน่านเป็นศูนย์กลางการปกครองหัวเมืองในเขตนครรัฐนี้แทนเมืองปัว การอยู่อาศัยของประชาชนในเมืองน่าน แม้ว่าจะมีการอพยพโยกย้ายละทิ้งตัวเมืองไปเป็นครั้งคราวเพราะภัยจากสงครามและภัยธรรมชาติ เมืองน่านก็ยังมีผู้คนอยู่อาศัยสืบเนื่องกันลงมาจนกระทั่งทุกวันนี้

ประชากร

ประชากรชาวจังหวัดน่านสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2534 มีจำนวนทั้งสิ้น 454,600 คน ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยเหนือ หรือคนเมือง นอกจากนี้ยังมีชาวไทยกลุ่มอื่นรวมทั้งชาวเขาอาศัยอยู่ตามที่ราบและเทือกเขาสูงอีกเป็นจำนวนมาก อาทิ ไทยลื้อ แม้ว(ม้ง) เข่า (เมี่ยน) ขมุ ถิ่น และผีตองเหลือง

สภาพทางเศรษฐกิจ

ประชาชนร้อยละ 90 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวนาดำ ข้าวไร่ ยาสูบ ข้าวโพด ถั่ว ถั่วลิสง ถั่วฝักยาว เป็นต้น นอกจากนั้นเป็นผลผลิตการทำไม้ และการปศุสัตว์

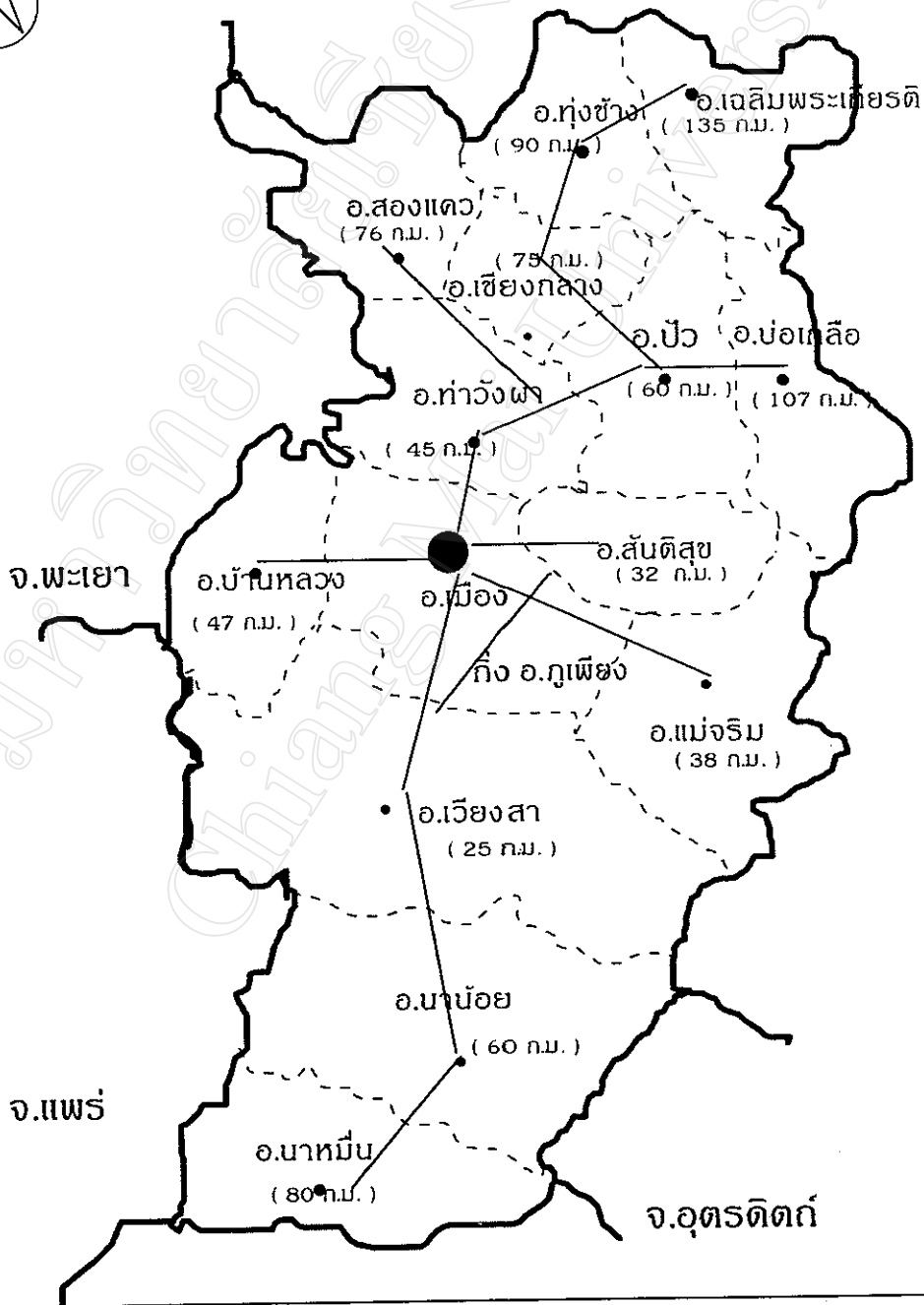
การแบ่งเขตการปกครอง

จังหวัดน่านแบ่งการปกครองตามลักษณะการบริหารราชการส่วนภูมิภาคออกเป็น 14 อำเภอ และ 1 กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอเวียงสา อำเภอนาน้อย อำเภอนาหมื่น อำเภอท่าวังผา อำเภอปัว อำเภอเชียงกลาง อำเภอทุ่งช้าง อำเภอแม่จริม อำเภอบ้านหลวง อำเภอสันติสุข อำเภอป่อเกลือ อำเภอสองแคว อำเภอเฉลิมพระเกียรติ และกิ่งอำเภอภูเพียง (กรมศิลปากร, 2537)

แผนที่จังหวัดน่าน

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

3.2 อำเภอท่าวังผา

ลักษณะที่ตั้งและเขตติดต่อ

อำเภอท่าวังผา ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดน่าน ห่างจากตัวจังหวัดน่าน ประมาณ 40 กิโลเมตร บริเวณที่ราบลุ่มทั้งสองฝั่งของลำน้ำน่าน

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดกับเขตแดนอำเภอปัว
 ทิศใต้ ติดกับเขตแดน อำเภอเมืองน่าน
 ทิศตะวันออก ติดกับเขตแดน อำเภอปัว และอำเภอสันติสุข
 ทิศตะวันตก ติดกับเขตแดน อำเภอสองแคว จังหวัดน่านและอำเภอปง จังหวัดพะเยา

ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่เป็นภูเขาสูงสลับกับที่ราบลุ่มตามลำน้ำ ที่ราบลุ่มตามลำน้ำที่สำคัญ คือ

- ก. ที่ราบลุ่มตามลำน้ำน่าน
- ข. ที่ราบลุ่มตามลำน้ำยาว
- ค. ที่ราบลุ่มตามลำน้ำย่าง
- ง. ที่ราบลุ่มตามลำน้ำสาย

การแบ่งเขตการปกครอง

แบ่งออกเป็น 10 ตำบล 89 หมู่บ้าน คือ

1. ตำบลท่าวังผา	7 หมู่บ้าน
2. ตำบลริม	6 หมู่บ้าน
3. ตำบลป่าคา	7 หมู่บ้าน
4. ตำบลผาตอ	7 หมู่บ้าน
5. ตำบลยม	10 หมู่บ้าน
6. ตำบลตาลชุม	13 หมู่บ้าน
7. ตำบลจอมพระ	11 หมู่บ้าน
8. ตำบลแสนทอง	8 หมู่บ้าน

9. ตำบลศรีภูมิ	12 หมู่บ้าน
10. ตำบลผาทอง	8 หมู่บ้าน

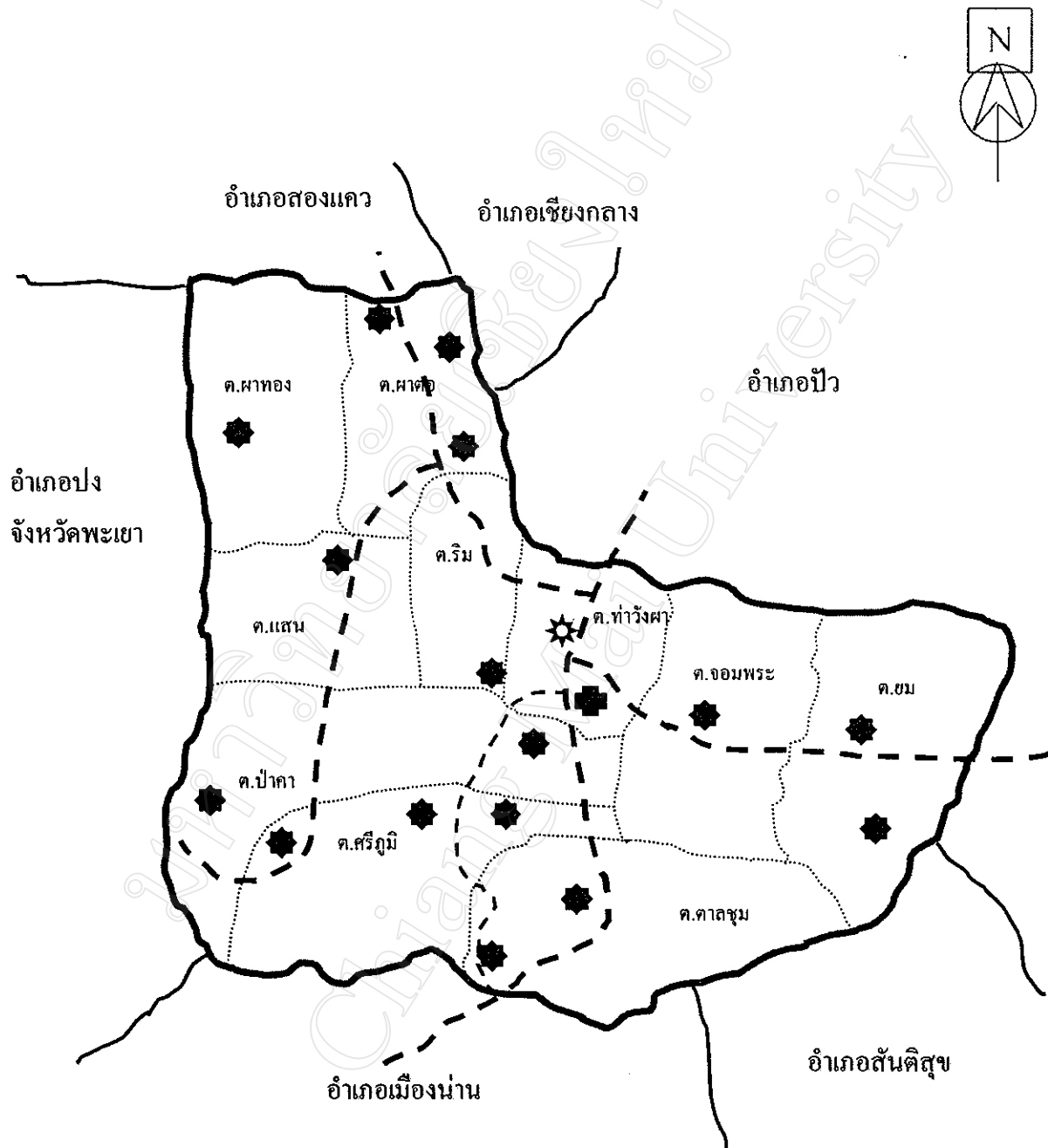
ประชากร

ประชากรอำเภอท่าวังผา ประกอบด้วยชนเผ่าต่างๆ ดังนี้ คือ ไทยเหนือหรือคนเมือง ไทยลื้อ ลาวพวน(ไทยพวน) ขมุ ม้ง เย้า จำนวนทั้งหมดประชากร 53,423 คน (สำนักงานสาธารณสุข อำเภอท่าวังผา, 2544)

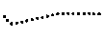

สภาพทางเศรษฐกิจ

ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ประกอบ ข้าว ข้าวโพด ถั่วลิสง ถั่วเขียว มะม่วง กาแฟ ส้มเขียวหวาน ผักกาดขาวปลี กล้วยปลี ยาสูบ ฯลฯ (สำนักงานเกษตรอำเภอท่าวังผา, 2544)

แผนที่อำเภอท่าวังผา

สัญลักษณ์

	เส้นแบ่งเขตอำเภอ		เส้นแบ่งเขตตำบล		สอ./
	ถนน		สสอ.ท่าวังผา		รพ.ท่าวังผา

3.3 ประวัติความเป็นมาของตำบลศรีภูมิ

ตำบลศรีภูมิ ตั้งอยู่ในเขตปกครองของอำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน ซึ่งแยกมาจากตำบลตาลชุม เมื่อ พ.ศ. 2515

ลักษณะที่ตั้งและเขตติดต่อ

ตำบลศรีภูมิ อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอท่าวังผา ประมาณ 10 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดน่าน ประมาณ 40 กิโลเมตร

ลักษณะภูมิประเทศ

ตำบลศรีภูมิ ตั้งอยู่ที่ราบลุ่มสองฝั่งลำน้ำน่าน ฝั่งทางทิศตะวันตก จะมีเทือกเขาค่อนข้างสูงมาก ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดแม่น้ำสาขา 2 สาย คือ ลำน้ำสาขและลำน้ำคั่วะ

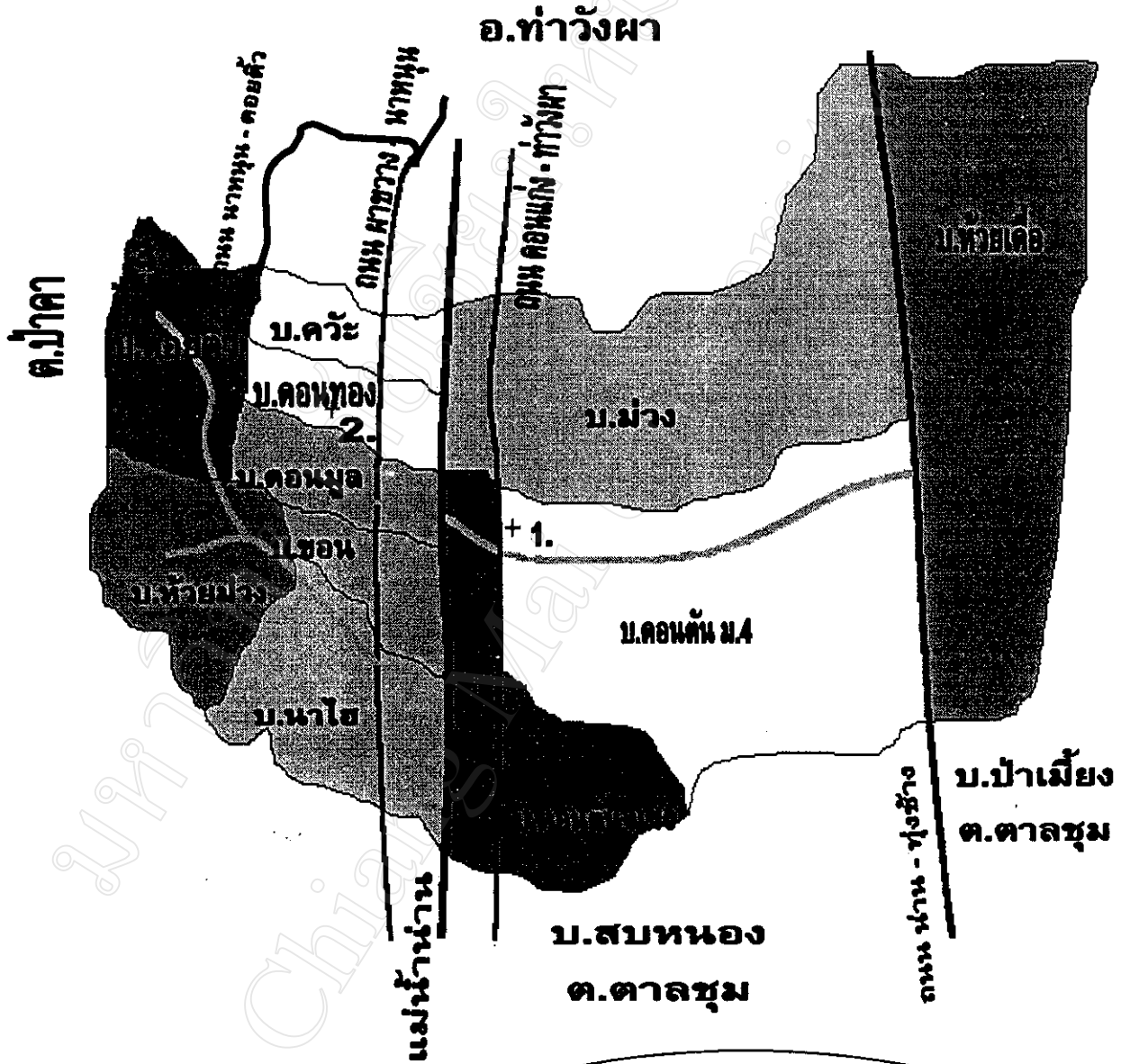
อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดกับ ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา
ทิศใต้	ติดกับ ตำบลตาลชุม อำเภอท่าวังผา
ทิศตะวันออก	ติดกับ ตำบลจอมพระ อำเภอท่าวังผา
ทิศตะวันตก	ติดกับ ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผาและอำเภอปาง จังหวัดพะเยา

การแบ่งเขตการปกครอง

ตำบลศรีภูมิ เดิมทีขึ้นอยู่ในความปกครองของตำบลตาลชุม ต่อมาได้แยกออกมาเป็นตำบลศรีภูมิ และได้แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 12 หมู่บ้าน (ม่วง, คอนตัน1, คอนตัน2, คอนตัน3, ห้วยเตือ, คั่วะ, คอนทอง, คอนมูล, ขอน, นาไฮ, ห้วยม่วง, คอยคั่ว) มีจำนวนหลังคาเรือน 1,412 หลังคา 1,934 ครอบครัว จำนวนประชากร 6,975 คน (สำนักงานเกษตรอำเภอท่าวังผา, 2544)

แผนที่ตำบลศรีภูมิ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

- 1. สถานีอนามัยบ้านคอนตัน
- 2. สถานีอนามัยบ้านค้อ
- 3. สถานบริการสาธารณสุขชุมชนบ้านค้อแก้ว

3.4 ประวัติความเป็นมาบ้านคอยด้ว

บ้านคอยด้ว หมู่ที่ 7 ตำบลศรีภูมิ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน เริ่มตั้งถิ่นฐานที่คอยด้ว ครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2506 ประมาณ 50 ครอบครัว ประชากร 200 กว่าคน โดยการนำของพ่อประสิทธิ์ อนุรักษ์วงศ์ ที่ระดับความสูง 950 เมตร จากระดับน้ำทะเล เส้นรุ้ง 19 องศา 19 ลิปดา เส้นแวง 100 องศา 37 ลิปดา N 2136500 E 670300 ห่างจากตัวอำเภอเมืองน่าน ประมาณ 80 กิโลเมตร ห่างจากที่ว่าการอำเภอท่าวังผา ประมาณ 33 กิโลเมตร ไปทางทิศตะวันตก ประชากรของบ้านคอยด้ว มาจากต่างพื้นที่ ต่างเวลา ดังนี้

1. อพยพมาจาก ภูเว	อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน
2. อพยพมาจาก บ่อหยวก	อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน
3. อพยพมาจาก ชุนน้ำว้า	อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน
4. อพยพมาจาก นาแล	ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
5. อพยพมาจาก น้ำตวง	อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน
6. อพยพมาจาก เชียงฮุ้ง	ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
7. อพยพมาจาก น้ำรี น้ำจ้าง	อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน

(นายประสิทธิ์ อนุรักษ์วงศ์, 2545: สัมภาษณ์)

ลักษณะภูมิประเทศ

บ้านคอยด้วตั้งอยู่บนภูเขาสูง สลับซับซ้อน อากาศหนาวเย็นตลอดทั้งปี เดิมสภาพบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านคอยด้ว ป่าไม้จะเป็นประเภทป่าดงดิบเขตร้อน มีความหลากหลายของสิ่งมีชีวิต

ปัจจุบันนี้ ป่าไม้ได้ถูกทำลายลงเป็นจำนวนมาก จากการทำไร่เลื่อนลอย ไฟไหม้ป่า และถูกลักลอบตัดจนป่าเกือบจะหมดสภาพ

การคมนาคม เข้าสู่หมู่บ้าน สะดวกสามารถสัญจรเข้าสู่หมู่บ้านได้ตลอดทั้งปี ถนนลาดยางตลอดทั้งสายห่างจากที่ว่าการอำเภอท่าวังผาเป็นระยะทางประมาณ 35 กิโลเมตร สภาพถนนจะคดเคี้ยวไปตามไหล่เขา ถนนมีการชำรุดเป็นช่วงๆ เนื่องจากฝนตกแล้วเกิดการพังทลายของดินทับถมไหล่ทาง

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดกับ บ้านสันติสุข ตำบลแสนทอง
ทิศใต้	ติดกับ บ้านห้วยม่วง ตำบลตาลชุม
ทิศตะวันออก	ติดกับ บ้านกัวะ ตำบลศรีภูมิ
ทิศตะวันตก	ติดกับ บ้านสบขุ่น ตำบลป่าคา

สภาพทางเศรษฐกิจ

ประชาชนเป็นชาวเขาเผ่าม้งขาว อาชีพหลักของประชาชนเกือบทั้งหมดประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม พืชหลักที่สำคัญที่ปลูกในพื้นที่ ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด ถั่วฝักยาว ฝรั่ง สัตว์เลี้ยงที่นิยมเลี้ยง คือ หมู วัว ไก่ และม้า

ประชากร

มีประชากรทั้งหมด 1,171 คน แยกเป็นชาย 616 คน หญิง 555 คน ชาวเขาเผ่าม้งขาว (White Hmong)

3.5 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนม้ง

ความเป็นมาของม้ง

ม้งหรือแม้วเป็นชนชาติหนึ่งที่อาศัยอยู่ในประเทศในเขตภูเขาสูงในภาคเหนือ เรียกตัวเองว่า ม้ง (Hmong) ซึ่งแปลว่าอิสระชน คำว่าแม้วเป็นคำที่มีเสียงเพี้ยนมาจากคำว่า เมี้ยว คำว่า เมี้ยวหรือแม้วนั้น แปลว่าคนป่าหรือคนเถื่อน ในปัจจุบันทางราชการ ได้เปลี่ยนจากการเรียกแม้วมาเป็นม้งแทน

ในอดีตม้งอาศัยในประเทศจีน มีอาณาจักรและกษัตริย์ปกครองตนเอง เมื่อราชวงศ์แมนจูขึ้นครองราช ได้มีนโยบายที่จะปราบปรามม้ง การสู้รบชาวม้งประสบความพ่ายแพ้ จึงอพยพลงสู่ทางใต้บริเวณลุ่มน้ำแดง มณฑลตังเกี๋ย เกิดสู้รบกับชาวญวนอีก ชาวม้งสู้กองทัพญวนไม่ได้ จึงหนีกระเจายู่ตามบริเวณภูเขาสูงบริเวณแคว้นสิบสองจุไทยและสิบสองปันนา

ชาวม้งบางกลุ่มได้อพยพไปอยู่ บริเวณทุ่งไหหินทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของราชอาณาจักรลาว เดียนเบียนฟูในเวียดนาม

ในปี พ.ศ. 2400 ได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทย 3 จุด ใหญ่ๆ

ก. แนวเมืองหนองคาย ห้วยทราย เชียงของ เป็นจุดเริ่มแรกและมีจำนวนมาก

ข. แนวสายบุรี-ปัว ทางทิศใต้ลงไป

ค. แนวภูเขาคาย-เลย โกล้เวียงจันทร์ เป็นจุดที่เข้ามาน้อยที่สุด

ชาวม้งกลุ่มแรกเดินทางไปตามพรมแดนพม่า(เมียนมาร์) แล้วมุ่งไปทางทิศใต้สู่จังหวัดเชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน

ชาวม้งกลุ่มที่สอง เดินทางลงไปทิศใต้ ตามแนวพรมแดนของประเทศลาว แล้วไปสมทบร่วมกับผู้อพยพเผ่าอื่นๆ ค่อยๆ แทรกซึมเข้าไปในเขต อำเภอทุ่งช้าง อำเภอปัว ของจังหวัดน่าน จังหวัดแพร่ บ้านเข็ญ้อย ในจังหวัดเพชรบูรณ์

การสำรวจสำมะโนประชากรเมื่อกลางปี พ.ศ. 2526 พบว่ามีหมู่บ้านม้งกระจายอยู่ในประเทศไทยถึง 245 หมู่บ้าน รวมพลเมืองทั้งสิ้นประมาณ 58,000 คน (จันทร์กัญ โควรานนท์, 2541)

การตั้งถิ่นฐานของม้งในจังหวัดน่าน

พื้นที่ จังหวัดน่านมีชาวม้งอาศัยอยู่ จากการสำรวจข้อมูลภาคสนาม และขอรายละเอียดจากสำนักงานพัฒนาชาวเขาจังหวัดน่าน ทำให้ทราบรายละเอียดของกลุ่มชนม้งในเขตจังหวัดน่านก่อนข้างสมบูรณ์ พื้นที่ที่ชาวม้งตั้งถิ่นฐานอยู่มากที่สุด มี

1. อำเภอท่าวังผา
2. อำเภอสองแคว
3. อำเภอปัว
4. อำเภอเมือง
5. อำเภอเวียงสา
6. อำเภอนาน้อย
7. อำเภอสันติสุข
8. อำเภอแม่จริม

ประวัติความเป็นมาของม้งตำบลศรีภูมิ

ชาวม้งตำบลศรีภูมิ อพยพมาจากอำเภอป่อเถือ, อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตั้งถิ่นฐานบริเวณคอยด้วในปี พ.ศ. 2506 ม้งมีภาษาพูด มีขนบธรรมเนียม แตกต่างจากหมู่บ้านอื่น ในเขตอำเภอท่าวังผาคั่วด้วยกัน

ในอดีต บ้านคอยด้วรวมกับบ้านห้วยกวางหมู่ที่ 7 เมื่อบ้านห้วยกวางถูกไฟไหม้ ยกฐานะเป็นหมู่บ้านคอยด้ว ในปี พ.ศ. 2521 เป็นต้นมา (พ่อประสิทธิ์ อนุญญาวงศ์, 2545: สัมภาษณ์)

ระบบวัฒนธรรมชุมชนม้งบ้านคอยด้ว

วัฒนธรรมม้ง

ชาวม้งบ้านคอยด้วเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง แตกต่างจากคนไทยและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในประเทศไทย วัฒนธรรมของชาวม้ง มีทั้งที่ยึดถือรูปแบบเดิมเมื่ออาศัยอยู่ในจีน-ทิเบต และวัฒนธรรมที่ผสมผสานกับท้องถิ่นใกล้เคียง แต่ยังคงอยู่สภาพแห่งวัฒนธรรมเดิมอยู่มาก

วัฒนธรรมของชาวม้งยังยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้ส่วนมากจะเกี่ยวพันอยู่กับผี สาง เทวดา ทุกบททุกตอน สืบเนื่องมาจากความเชื่อดั้งเดิมของชาวม้ง อาจะรวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ด้วยที่ยึดถือและปฏิบัติเกี่ยวกับการเซ่นไหว้ผี เพื่อให้การดำรงชีวิตของคนครอบครัว รวมทั้งหมู่บ้านและชุมชนเกิดความสุข และทำให้พืชผลอุดมสมบูรณ์

วิถีการดำเนินชีวิต

ชาวม้งบ้านคอยด้ว ในอดีต มีวิถีการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย โดยตั้งบ้านเรือนอยู่บนเทือกเขาคอยด้ว อาศัยอยู่กับป่า ทำให้วิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับป่าและธรรมชาติเป็นอย่างมาก แต่ปัจจุบันนี้ สังคมเปลี่ยนไป ประชาชนเพิ่มมากขึ้น การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจขยายตัวมากขึ้น ทำให้วิถีชีวิตของคนม้งบ้านคอยด้วเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

สภาพความเป็นอยู่

ม้งถือการสืบสายโลหิตทางบิดาเป็นสำคัญ ครอบครัวม้งมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย ในครอบครัวหนึ่งจะมีผู้ชายอาวุโสสูงสุดเป็นหัวหน้าและเป็นผู้นำในครอบครัว สมาชิกอื่นๆ จะต้องฟัง ในขณะที่บิดา มารดา ยังมีชีวิตอยู่บุตรชายทุกคนที่อยู่กับบิดา มารดาจะแยกเรือนไปอยู่ต่างหากไม่ได้ เมื่อบุตรชายคนใดมีภรรยาต้องนำภรรยามาอยู่ด้วย แต่สำหรับบุตรสาวเมื่อแต่งงานแล้วต้องไปอยู่ครอบครัวของสามี เมื่อบิดามารดาเสียชีวิตลง บรรดาลูกๆ จึงจะแยกครอบครัวไปอยู่ที่อื่นได้ เรือนหลังเดิมจะให้บุตรชายคนแรกครอบครองต่อไป

เชื้อชาติและภาษา

ม้งบ้านคอยตี้จัดอยู่ในตระกูล จีน-ทิเบต (Sino-Tibetan Stock) ที่มีแต่ภาษาพูด ไม่มีภาษาเขียนเป็นของตนเอง ภาษาม้งเป็นภาษาหนึ่งในตระกูล ม้ง-เมี่ยน หรือที่รู้จักกันในชื่อตระกูลภาษาม้งเย้า ภาษาม้งที่พูดกันภายในหมู่บ้านคอยตี้ คือ ภาษาม้งเดี้ยว (Hmong Daw) หรือเรียกกันในภาษาไทยว่า ภาษาม้งขาว ม้งบางส่วนมีการนำภาษาจากชาติอื่นมาใช้พูดจากัน ภาษาไทยภาคเหนือ ภาษาไทยกลาง เป็นต้น

ลักษณะทางกายภาพ

ม้งบ้านคอยตี้มีรูปร่างคล้ายคนจีน แต่ผิวคล้ำกว่าเล็กน้อย มีรูปร่างดี พวกผู้ชายจะสูง ผู้หญิงม้งจัดอยู่ในขั้นสวย การแต่งตัวของผู้หญิง นุ่งกระโปรงอัดกลีบรอบตัวยาวแก่เก่า ใช้ผ้าใยกล้วยหรือผ้าฝ้ายทอมือ เขียนลวดลายบาติกอันเป็นเอกลักษณ์ของม้ง ใส่เสื้อแขนยาวสีน้ำเงินหรือดำผ่าอกกลาง มีผ้าผูกเอวสีดำ ซึ่งพันรัดอย่างแน่นหนาหลายรอบมาก สวมที่รัดน่องสีดำ รวบผมตั้งขึ้นผูกไว้บนกลางกระหม่อมแล้วเกล้าเป็นมวยใหญ่ สวมผ้าโพกศีรษะหรือหมวก หรือกางเกงสีน้ำเงินและมีผ้ากันเปื้อนสีน้ำเงินและดำทั้งข้างหน้าและข้างหลัง ใส่ห่วงเงินที่คอ

ผู้ชายสวมกางเกงน้ำเงิน เป้าหย่อนลงมาเกือบถึงปลายขา เสื้อสีน้ำเงินแขนยาวผ่าอกนิยมใช้ผ้ากำมะหยี่หรือผ้าฝ้าย สาบป้ายติดกระดุมเงินที่คอ และสาบอกที่ทับอยู่ด้านนอกอกซ้าย ตกแต่งด้วยลายปักที่สวยงาม ใส่ประดับที่ทำด้วยเงิน

การนับถือศาสนา

ชาวม้งบ้านคอยด้ว ในวิถีชีวิตมีความเกี่ยวพันอยู่กับเรื่องผี สาง เทวดา โดยจะมีความเชื่อว่าทุกส่วนของในสิ่งแวดล้อมจะมีสิ่งเร้นลับแอบแฝงในฐานะการเป็นเจ้าของ การที่ไปล่วงละเมิดโดยไม่บอกกล่าวชีวิตจะพบกับภัยพิบัติ แม้นแต่ในบ้านเรือนที่อยู่อาศัยก็ยังมีผีบ้านผีเรือนหลายตนคอยปกปักรักษาคนในบ้านให้พ้นภัยอันตรายจากบรรดาผีที่บันดาลโรคภัยไข้เจ็บและความตาย ผีเหล่านี้ยังคุ้มครองขวัญของพืชพันธุ์ธัญญาหารและวัวควาย เงินทอง เพื่อให้ครอบครัวนั้นอยู่เย็นเป็นสุขสมบูรณ์ด้วยพละทานมัย

ผีประตู่ สำคัญมากเพราะม้งเชื่อว่า เมื่อตายลงวิญญาณของเขาจะต้องขออนุญาตผีประตู่เพื่อจะลาจากบ้านไปสู่ปรโลก จึงต้องมีการเซ่นไหว้ด้วยไก่ตัวผู้หนึ่งตัวเอาขนไก่จุ่มเลือดไปติดไว้กับกระดาษขาวด้วย

การตั้งบ้านเรือนและที่อยู่อาศัย

ชาวม้งบ้านคอยด้วนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่บนยอดสูงสุดของภูเขา ความสูงจากระดับน้ำทะเล ระหว่าง 3,000-5,000 ฟุต และมีความสูงเฉลี่ยประมาณ 4,000 ฟุต โดยระยะทางระหว่างหมู่บ้านถึงไร่ นา ไกลพอที่สัตว์เลื้อยจะไม่ได้ไปย่ำยี หรือขโมยกินพืชพันธุ์ให้เสียหาย หมู่บ้านม้งไม่มีแบบผังโดยเฉพาะของตน แต่ก็มักจะตั้งกันเป็นรูปเกือกม้า ทุกเรือนหันหน้าออกจากภูเขาและจะไม่สร้างบ้านซ้อนกันเพราะเกรงว่าจะไปขวางทางผีเขี้ยวที่จะต้องเข้าออกบ้านเป็นทางตรงจากประตูเสมอจะต้องไม่มีสิ่งใดมาขวางกั้น

หมู่บ้านม้งประกอบด้วยกลุ่มเรือนหลายๆห้อง แต่ละห้องจะมีราว 7-8 หลังคาเรือน โดยมีเรือนใหญ่ของคนสำคัญอยู่ตรงกลาง แวดล้อมด้วยเรือนย่อมของเหล่าบริวารหรือลูกหลาน

บ้านเรือนของชาวม้งปลูกเป็นโรงคลุมพื้นดินที่ทุบจนแน่น ยกพื้นสูงเฉพาะที่นอนนอกจากนั้นจะมีพื้นเป็นพื้นดิน ใช้วัสดุในการปลูกบ้านจากธรรมชาติที่อยู่ในบริเวณนั้น ฝาบ้านใช้ไม้ฟากตั้งเรียงกัน ขนาบด้วยไม้ไผ่ทั้งข้างล่างและข้างบน หลังคามุงด้วยใบคา หรือใบก้อ ภายในบ้านมีเตาไฟตั้งอยู่บนพื้นดินตรงกลางสำหรับผิงไฟและทำอาหาร ม้งไม่นิยมทำรั้วบ้าน หรือรั้วหมู่บ้าน ปัจจุบันนี้การสร้างบ้านได้เปลี่ยนแปลงไป รูปแบบและโครงสร้างจะแข็งแรงขึ้นเหมือนคนไทยพื้นราบมากขึ้น

การประกอบอาชีพ

ชาวเผ่าม้งบ้านคอยด้ว เป็นชนเผ่าที่มีความความขยันขันแข็งและความอดทน ในการประกอบอาชีพ เพื่อสร้างรายได้สำหรับครอบครัว โดยมีความถนัดเกี่ยวกับการเกษตรกรรมทั้ง การเลี้ยงสัตว์และทำไร่เลื่อนลอย การทำไร่เลื่อนลอยนั้นจำเป็นต้องโค่นล้มต้นไม้ในพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งประกอบด้วยต้นไม้ทั้งเล็กและใหญ่ ปล่อยให้ทิ้งไว้ประมาณ 1-2 เดือนจนไม้ที่ตัดแห้งสนิท จึงจะเผาให้โล่งเตียน ในช่วงต้นฤดูฝนก็เริ่มหยอดเมล็ดพืช พืชที่นิยมปลูกในพื้นที่ ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด ฝรั่ง ลิ้นจี่

สัตว์ที่นิยมเลี้ยงภายในหมู่บ้านคอยด้ว จะเป็นประเภท หมู ไก่ ม้า โค เป็นต้น ส่วนการเลี้ยงหมูและไก่ เพื่อไว้ในการบริโภค และประกอบพิธีกรรมต่างๆ

นอกจากรายได้ที่มาจากการเกษตรกรรมแล้ว ชาวเผ่าม้งยังมีอาชีพเสริมเกี่ยวกับการเย็บปักถักร้อย ซึ่งเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวและสร้างรายได้อีกทางหนึ่ง

การดูแลสุขภาพและรักษาพยาบาล

ชาวเผ่าม้งบ้านคอยด้ว มีการสืบทอดวิธีปฏิบัติบูชาเพื่อรักษาโรคร้ายต่างๆ มาจากบรรพชน มีทั้งรักษาโดยสมุนไพร และทางไสยศาสตร์ เช่น มีการทำพิธีผูกข้อมือคนไข้ด้วยสายสิญจน์ ผ้ายหรือโยกัญชง หรือ ถ้ายังไม่ดีขึ้นก็คล้องด้วยกำไลคอ ข้อมือ หรือข้อเท้า ทำด้วยโลหะ (ขจัดภัยบุญพัฒน์, 2538)